

PROĆI ISPOD ČAROBNOG LUKA

Petru Krdu (1952- 2010)

Maj, taj mesec čarolija, još se nije rodio, leta 2011, a zadnji dan aprila objavio je jednu od svojih poslednjih nesuislih šala: da se vatrena zvezda zvana Petru Krdu, prohujala kroz lavirinte i klopke ovog sveta, uputila svom smiraju.

I taj nezamisliv incident, ova mala zemlja – uporno i plodno, od 1972. godine, sa znakom KOV-a, i više od dve decenije pod maštarskom palicom njenog dugogodišnjeg rukovodioca naseljavana književnim obiljem – primila je sa tužnom zaprepašćenošću i nevericom.

Ko bi, uostalom, mogao poverovati u odsustvo, kraj tolikog prisustva!

Pokazuje se, još jednom, i neopozivo, da se *fenomen Krdu* – u svojoj višestrukosti i obujmu, bez *protivrečnosti* kao svoje mistične, ključne šifre, ključnog paradoksa – ne može posve spoznati ni iskazati.

Onako neuhvatljivom – u pripadanju jednom gradu, a dvojnog jeziku, u svom postojanju u vršačkom okrugu, i u svim metropolama sveta, u kulturi ove nacije i multikulturnoj gradnji njene pejzažne i dubinske arhitekture; u njegovom pesničkom glasu, koji je i najjednostavnije vesti saopštavao malim polomom metafore, i u kome su se vazda nadmetali zanos i ironija; u krhkoj figuri čoveka koji je nalikovao dečaku, i budan, poput retke ptice, zaboravljao da na svoj put vozača Formule 1 ponese i svoje godine, da uzme pri tom koji zalogaj, ili da spava; koji je tegobne prizemne radove u neposrednoj izvedbi najosetljivije muzike, najfascinantnije izložbe slika, i mislenih radionica, koje je osećao kao nepremerno blago Knjige, obavljao sa zaraznim fanatizmom, savlađujući trpka i tegobna vremena, knjiži nikad naklonjena, misionarskom energijom – takvom dakle, neumornom, ekstatičnom, zamišljenom, tajanstvenom, izmičućem, sasvim izdvojenom iz sumora ovog veka, mogu pripasti mnoga zvanja. On bi na svako od njih, tek nehajno odmahnuo rukom.

A opet bismo, sa smislom za pravедnost, iz čista srca, i kratko, njegov megaformat svakodneвно posvedočen u više profila i oblika postojanja, najradije smestili u pojam *Viteza Čarobnog brega, ili Kovača nemogućeg*.

Jednostavnije, u tek nekoliko crta rečeno, bio je, uz Vaska Popu, jedan od utemeljivača Književne opštine Vršac, njen dugogodišnji predsednik i glavni urednik ove izdavačke kuće.

Nepredvidljiv, kao košava, ili zakasnela ponoć, u razgovoru sa svim kontinentima, Petru je bio *tvorac vesti*, koje je telefonom, prijateljima piscima, prevodiocima i novinarima (svi su oni bili provereni i ravnopravni slušaoci njegovih tajanstvenih poruka), prenosio iz svoje književne komune. Nikada nije zvao da čuje šta je novo u prestonici, znao je da je prestonica, ono pravo *srce dešavanja*, u stvari njegova zajednica vrednih i preduzimljivih ljudi, koji su zapravo jedan čovek. Sa imenom Krdu.

Mnogo pre nego što su se u glavnom gradu ustalili „izlasci poezije“ na trgove i ulice, u tramvaje, na pijace, on je poetske promocije izdanja svoje izdržljive, samosvojne izdavačke kuće, na četiri vetra, održavao u avionima međunarodnih linija, u vozovima, zabačenim mestima, hotelskim sobama, zatvorima, liftovima, a male tematske sajmove knjiga stavljao je pod kapu svog Vršca, jer je verovao da *književna opština*, u suštini mora pulsirati *damarom književne države*.

Njegove konferencije za novinare često bi bile u stvari tek užareni telefonski dijalozi – malo je novca imala kuća sa jednim zaposlenim (a to nije bio on) i jednom platom (sekretarice), za putovanja i marketinške, uglađene egzibicije. Petru je zato bio neočekivan gost, nikada i nikome nije obećavao svoj dolazak, u koji nije mogao biti siguran, a stizao je kako je i mislio – načinom košave, često nenajavljen, u starom automobilu svog vernog prijatelja, gimnazijskog profesora istorije Petru Flore. Mereno realnim prostorom i vremenom, za današnje pojmove, moglo bi se reći, gotovo peške.

Pod velikim reflektorima nije ga bilo. Imao je uvek hitnija, i neodložna posla, da knjige koje priprema stignu na vreme, pod kupolu Sajma, na uobičajeno mesto, na prvoj galeriji, gde se, kao pod čador nomada, u sigurno i toplo okrilje njegove pokretne izložbe knjiga, kako sam nazivala ta ukusno opremljena izdanja, skupljala vaskolika književna, prevodilačka i slikarska elita, ali i bibliotekari, đaci, penzioneri, anonimni ljubitelji književnosti, koje je umeo da nagradi novom knjigom, ili da sa osmehom previdi da je poneka zbirka prosto „zalutala“ u studentski džep.

Na njemu je bilo da fantastični program više institucija ostvari kao da upošljava čitav kreativni tim. Bio je, sam već, tvorac i tvornica ideja, izvođač radova, raznosac zanosa na biciklu, pokretna knjižara i sajam nepojamnih radosti. Njegove fešte bile su prirodan oreol koji je isijavao iz praznika knjige, ali često i način da se doskoči plitkoumljima velelepnošću i birokratskog slepila, što su, zabavljeni sobom, zaboravljali na nasušan, gotovo nenaplativ sastojak egzistencije – njegovu neprocenljivost – kreativnu vatru, njen plameni čas, večnost, i dušu.

Završio je istoriju i teoriju umetnosti u Bukureštu, ovaj pesnik, iskošenog pogleda, koji je, pomerajući stvari iz ustaljenog ležišta, verovao da će tako biti vidljivija njihova specifična težina i da će kad-tad neprilike, i mnogobrojne nepravde, čini se oduvek upisane u sudbinu pisca, knjige, a posebno poezije, biti ispravljene, da će „stvari jednom morati doći na svoje mesto“. Širokim potezom maštara na svakodnevnom radu u oskudnoj stvarnosti, on ih je tamo i postavljao.

Edicija *KOV*, i list *KOVINE*, koje je uređivao, bile su uvek otvorene novom, i eksperimentalnom, tek otkrivenom. Voleo je da zaviri u književne notese i sveske nastajućih ili zaboravljenih rukopisa, dnevnika, pisama, neobjavljenih filozofskih spisa, scenarija, i tako su, jedni kraj drugih, listali i mladi i mudri, zavičajni i svetski pisci, na istom stablu, u multidisciplinarnoj filozofskoj radionici i međužanrovskom žaru, u stvaralačkom ateljeu zvanom *KOV*, ili *Atlas vetrova*, bez kojih se ne mogu zamisliti naši noćni čitalački univerziteti, u kojima smo otkrivali, po prvi put, i samo tu, uzbudljivo, alternativno štivo, koje se ne može naći u zvaničnim nastavnim programima, na listama bezbroj puta umnoženih istih naslova proslavljenih pisaca – a nose vrednost njihove verodostojne natalne karte, nečega iz čega su nastajali, narastali, što je uspostavljalo i potvrđivalo njihovu autentičnost. Tako

smo otkrivali D. M. Tomasa i Handkea, i jednog drugačijeg, i manje poznatog Nabokova. Tu smo čitali *Hronike* Česlava Miloša, Mrožekova pisma, a čekali su nas Man, Jinger, Herbert, Lenc, Gombrovič, Grosman, Kiš i Kafka, pesnici Mišo, Pavlović, Holan i Simić, fascinantni uvidi u Kavafija, ili Daviča. Počev od *Martovskih ida*, Dušana Matića, samo je u proslavljenoj i njemu lično tako dragoj ediciji *Nesanica* objavljeno gotovo sedamdeset naslova, među kojima su i neke od knjiga koje je u međuvremenu svojih maratonskih trka preveo i sam Petru Krdu: *Rumunske i druge pesme*, Vaska Pope, ili, u jesenjim tabacima, najavljena Sioranova knjiga *O ljubavi*, i, neukoričena još knjiga „nadrealiste pre nadrealizma“, Urmuza, sa kojim je Jonesko i sam priznavao književno srodstvo, i sva od štampe topla knjiga izabranih stihova na rumunskom nobelovke Herte Miller.

Time već navodimo i neke od naslova iz čitave biblioteke, od preko dvadeset knjiga, koje je preveo sam Petru Krdu – počev od Elijadea, Blage, Dojnaša, Celana, višetomnog Siorana, Joneska – do Nikite Staneskua, za čiju je knjigu prevedenih stihova *Munja i samoća* (KOV, 2007) dobio najugledniju prevodilačku nagradu u nas „Miloš Đurić“.

A Petru je, ne zaboravimo, bio novinar, sa stalnim zaposlenjem u važnom mediju, ali u slobodnom vremenu kojim nije raspolagao, bio je zaposlednat vanvremenom i potpunom brigom o sudbini KOV-a, koju je preuzeo od rodonačelnika vršačke kulture, i maga svetske poezije Vaska Pope. Nikada miran, naprotiv, fanatički uznemiren, od gvožđare u Sterijinoj kući, koja je bila prva i do sada najznačajnija adresa KOV-a, načinio moderni kulturni centar, sa stalnim izložbama knjiga, slika i grafika, sa književnim događanjima, koji su odzvanjali posvuda gde se za knjigu mari, a počinjali udarcem u gong, na čuvenoj tribini „Sredom kod Sterije“. Autor nove knjige, tek pristigle iz štamparije, ako je bivao iz drugih i udaljenih regiona, i nije morao biti prisutan – tribina bi se ipak održala, u salonskoj atmosferi, sa prosvećenom publikom, koju je neumorno privlačio i diskretno obrazovao, poput omiljenog, razbarušenog, nezamenjivog profesora književnosti. Ti poštovaoci knjige koje je odgajao, stasali bi u nepogrešive čitaoce, kritičare i tumače, koji su mu uzvraćali kako je i očekivao – nikada više oni ne bi mogli pristati na gluvo doba, na vreme bez knjige.

Ko je jednom bio gost KOV-a, zauvek je postajao prijatelj ove kuće, Vršca i naše kulture, a tu spadaju i najveći, poput Ruževića, Šimborske, Lipske, Čižove. Pamtim ozarenost jednog od najvećih pesnika engleskog jezika danas, Irca po rođenju, Pola Malduna, koji je svoje nastupe u našoj sredini ozračio jednakim odnosom koji je imao i na nekoj od svet-skih katedri, obračujući se vršačkoj publici sa otvorenosću i erudicijom svojih oksfordskih predavanja, istinski obradovan priznanjem koje mu je u tom gradu uručeno. Isto se može reći za Dojnaša, Transtremera, Musapija, ili Blandijanu, pesnike ovenčane jedinstvenom „Evropskom nagradom“, koju je, po savetu Siorana, KOV dodeljivao upravo pesnicima, ne bi li ona uvećala odjek u javnosti koje poetske knjige, čak i najvećih stvaraoca, u bučnim vremenima trivijalija, najčešće nemaju, i tako im lakše krčila put do čitalaca.

Posvećenik, čitač poruka svojih vršačkih prethodnika, ali i sam pokretač i prevratnik u svetu duha, Krdu je znao koliko su opasni mir i čutnja ravničarstva, čak i kad poseduju breg – ako ga ne umeju raščitati i raščiniti, u njegovoj nepomičnoj glini i ilovači, i preobraziti u svetlosnu tvar, u svetionik, vidljivu opomenu i orijentir na karti svih ravničarstava. Iz Petrua je isijavao vatromet jedne tople, unutrašnje zvezde, koja je slutila da je knjizi u svim vremenima potrebno mnogo svetlosti i energije da se jasnije vidi njena uloga i značaj, a da je

svaka dobra knjiga uistinu sposobna da menja svet, jer *nas* ne ostavlja istim, dajući nam energiju snova i znanja, i slobodno odabrano zvanje pokretača promena u užtogljenosti-ma ili nepravdama zadatog, ma gde da smo se u univerzumu ljudskog udesa zadesili.

Pesnik, u duši – sa vrednim i zapaženim knjigama, još od prve, *Namena udvoje* (1970) – a sledile su zbirke *Zamenice*, *Donosilac oka*, *Jagoda u klopci*, *U crkvi Troja*, *Melanholična tutnjava*, *Ljubičasto mastilo*, sve do nedavno objavljene *Moj građanski šešir* (Prometej, Novi Sad 2010) – on je zapravo u svemu što je za poeziju preduzimao, istinski *idealista na delu*, tvorac književne utopije koja se može ostvariti, načinom poezije. Veliki pesnik Dojnaš je o njegovoj poeziji zabeležio: „Lirsko dostignuće je u pesnikovoj sposobnosti da sve demaskira ne predajući se, pri tom, nijednoj ideologiji: lirsko ja govori, prevashodno, u ime čovečnosti i zato je njegovo lamentiranje potpuno očišćeno od sentimentalizma, veoma potresno. U jednoj ovakvoj pesmi, *antipoezija* tvori poeziju od onoga što je tradicionalno pesništvo izbegavalo da čini: od lirske hladnoće određenih konstatacija koje krvare gustom krvlju kao rane savremene Istorije”.

Ta ironija, ponekad i sarkazam Petruove lirike, neobična su njena moć, da se stvari i odnosi vide u njihovih pomenim, iskrivljenim oblicima, i da im se pronađe dubinska dimenzija, pobodena u same temelje sveta. Njegova „rana reči”, jedna od najlepših metafora koja smisao za nadrealno udružuje sa smirenim, gotovo metafizičkim prozirom, u kome se obelodanjuje jedino opstajuće blago duha, a kao jedino oružje razuma odabira reč, koja pak u svom srodstvu, ljubavništvu i kreativnoj potpori, opet ne nalazi ništa bliže ni plodnije do same reči – jedan je od najlepših puteva odrastanja pesnika u *građanina jezika*, kako i kazuje njegova pesma „Rodoskrvnuće” (*Saučesništvo*, Rad, Beograd, 2003), posvećenika, odanog rani sveta, načinom bolnim, istinitim, koliko i milosnim, nevinim, zaceljujućim.

*Pesnik je bez starosti on nema porodicu
on nema decu on ima moj umorni skepticizam
od četrnaest karata
on je građanin mog jezika
general koji nikada ne može da bude vojnik
on otvara istočnu kapiju
on je obična rana reči
on poslužuje ludilo sa samoglasnicima
jagode sa ludilom
izlazeći u sedam sati ujutro na ulicu
poput nevinog incesta.*

To je, dakle, bio smisao Petruove *duše koja gunda*.

Njegova se, u najtežim vremenima, kako je umeo u razgovorima da humorno i gorko kaže, često obraćala Steriji, pisala pisma Popi, kao prvom i neprikosnovenom ključaru poezije, pa i samog KOV-a. Imao je, uprkos sklonosti ka performansu, koji treba da otvori čula za *dogadaj knjige* svim zaspalima, nepogrešivi osećaj za najpodesniji trenutak da nešto objavi ili učini, ali i za ključne dimenzije vremena, po sebi.

Kovač KOV-a, nije propustio da realizuje jedinstvenu *Sterijanu*, objavljujući jednu po jednu knjigu znamenitog Vrščanina, ili katedru Vasko Popa, sa sluhom za dopunu kritičkog i afirmativnog nasleđa u pogledima na velikog pesnika (među novim izdanjima je knjiga kritika i polemika, 1956-1968, koju je priredio Gojko Tešić). Ili, da u osveženom priređivačkom pristupu Nikole Bertolina, publikuje *Knjigu o Mikelandelu* Miloša Crnjanskog.

Potišten, bolestan od neverice, rekla bih, bio je samo jednom – kada je 2003. godine, odlukom opštinskih vlasti, KOV iseljen iz Sterijine kuće. Obećao je tada, sa ponosom i po meri svog inata, da će ova kuća raditi, makar i u parku. A već sledeće godine, KOV je bio proglašen za izdavača godine na Sajmu knjiga u Beogradu.

Posebno je, sa velikom tugom, i za njega neobičnom čutnjom, primio vest o odlasku poslednjeg, šesnaestog u nizu, dobitnika Evropske nagrade, pesnikinje Vesne Parun, samo dan po otvaranju Sajma knjiga, u oktobru 2010, kada je na štand KOV-a stigla njena zbirka izabranih pesama *Povratak stablu vremena*, koju je sam priredio. Ovim činom, želeo je da bar za trenutak raščini tegobnost godina i sva razdvajanja koje smo preživeli, i da ublaži samotništvo ove već uveliko zaboravljene i obolele pesnikinje, da je vrati pod prizmu za služenje pažnje. Nagrada je ostala neuračena, ali značaj njegovog gesta svi smo razumeli.

Ništa ga, sem urađenog, nije moglo umiriti ni zadovoljiti. Oduševljavala ga je fotografija Petra Vujičića na kojoj ovu legendu prevodilaštva, koju je nada sve cenio, nadmašuje u rastu stub sačinjen od knjiga koje je preveo. Inspirisan, zanesen, u svemu neobičan, on je u Vršču, 23. aprila 2010. godine otkrio *Spomenik knjizi*, sačinjen od izdanja KOV-a. Fotos, na kome je Petru, u pokretu, nejasan, ali je pri tom sasvim vidan i jasan stub od knjiga, najverniji je prikaz najvažnije njegove karakterne crte.

O sebi nije govorio, nije slao kritičarima, priređivačima antologija, pa ni prijateljima, svoje nove knjige i pesme. Verovao je u *književnu istinu*, u neku drugu pravdu, po kojoj se vrednosti moraju obelodaniti u neki svoj čas, a da je njegovo, i na njemu, da otkriva druge. Da slavi Knjigu.

Sklon pesničkom vizionarstvu, a ponekad i dobronamernoj mistifikaciji, saopštavao je novinarima da mu je, jednom, neki znameniti pisac rekao da kroz Vrščak prolazi osovina sveta. Čini mi se da je to bila, zapravo, jedna od krucijalnih ideja-vodilja samog Krdua. Nepobedivi stub, poboden u vreme, drevnost i budućnost, sa ehom iz rumunske tradicije i s korenima u svim indoevropskim kulturama, meridijan koji privlači i sažima sve druge meridijane, a prolazi kroz Vrščak, njegov je pesnički odgovor *Beskrajnom stubu*, ostvarenju najvećeg vajara dvadesetog veka, Konstantina Brankušija, podignutom u rumunskom mestu Trg Žiu. Visinom od trideset metara, on seže, čini se, u nedogled. Poboden u zemlju, stremi ka nebu, silazi i penje se, u isti mah. Pod istim naslovom, u *Nesanici*, objavljen je 1996. pozorišni komad Mirče Elijadea, čiji je glavni lik Brankušijev *Stub*. Dramu je preveo Petru Krdu. On je već tada, i oduvek, čini se, znao da ideali nisu puki idealizam. Da jedan posvećen, nasušni prostor, iz naslova njegove pesme „Iznad horizonta“ (*U crkvi Troja*, Rad, Beograd, 1992) može biti osvojen upravo „sricanjem neba“, „letenjem u sebi“. „Neodoljivo potrebom za biti“.

Svetski dan knjige, u Vršču, 23. aprila 2011, samo jednu sedmicu pre Petruovog odlaska, obeležen je podizanjem *Kapije knjiga*, sazdane od 415 naslova objavljenih za nepune četiri decenije trajanja KOV-a. Petru je tako oduvek shvatao svoju misiju, utkanu u sudbinu

ove vibrantne vršačke ose, koja je postala vidljiva osnivanjem KOV-a 29. maja 1972, na inicijativu Vaska Pope, sa idejom, upisanom u njen logo, *da traje do beskonačnosti*. Zato je Petru bio čovek budućnosti.

Još zimus je smišljao junski simpozijum o Vasku Popi, pomišljao da septembarski svet-ski kongres PEN-a u Beogradu, bar delom, preseli u Vršac. Da ostvari novu knjigu trilogije sa pesmama i zapisima autora sveta, *Put za Vršac*, da dovrši monografiju o KOV-u. I probdi nad obećanom mogućnošću preseljenja ogromnog trezora ove kuće, iz mansarde u zgradi „Bahus“, u Sterijinoj ulici, gde je KOV bio privremeno smešten, u novu zgradu, zajedno sa brižljivo čuvanim knjigama, sa više hiljada fotografija autora, njihovih pisama, ili rukopisa, sa ogromnim pratećim fundusom slika i crteža.

Nije bilo lako pratiti Petrua. Takvog – složenog od žurbe, nekonvencionalnog šarma i nepotkupljive ozbiljnosti – od snova i pragme, od trenutka, od sadašnjeg i budućeg vremena.

Ne znam kako nam se uopšte i mogao desiti fenomen Krdu. Ta topla zvezda. Kako je mogao objedinjavati više toliko dalekosežnih i svakim danom posvedočenih projekata u isti mah. Bio je, između ostalog, osam godina na čelu vršačke pozorišne scene na rumunskom, i brinuo o ostvarenju petnaest fascinantnih predstava, i kao i uvek, o nepostojećem i nedostatnom novcu za probrane knjige novog plana, koje su se rojile.

Odakle je u ovaj naš oskudni, sumorni, uhodano pragmatični svet, dospelo taj čudesni, večni dečak, sa nebrojenim misijama, kojih se potpuno besplatno, bezmerno trošeći svoje talente, privatnost, sve moguće izvore energije, poduhvatao. Kako je sve to stizao, kada je pisao, prevodio? I ko bi sve to mogao uopšte biti. A ako ne Krdu. Pesnik. I pesnička duša, što sa nama diše, a obitava u budućnosti.

Bilo je nemoguće sustići i sabrati ga. Ne sporiti se sa njim, i sa njim se ne usaglasiti. Ne voleti ga.

To pokazuje iskrena tuga posvećenika knjige – njegovi Vrščani, „Kovovci“, čitaoci, učenicima, profesori, novinari nebrojenih medija, pozorišni radnici, slikari, njegovi pisci i prevodioci, bibliotekari i knjižari. Beograd, Novi Sad, i druge svetske metropole, zaseoci, livade i mala panonska brda – svi mi, zamoreni nemirnim nebom istorijā, učitali pod izgovorom posustalih ekonomija, i vidnih nestašica topline i volje – što se u ovaj čas osećamo iznenađa osirotelima, a jednom za svagda vezani za razbuđujuća sazvežđa KOV-a. Svi mi, što smo oduvek znali, ili tek spoznali, šta znači makar jednom proći ispod čarobne kapije, beskrainog luka, ili zanočiti pod koricama jedne jedine knjige.

Najbolje je bilo Petrua zavoleti odmah, naprečac, a tada bi to bivalo za sva vremena, i veoma lako.

Mnogo će teže biti sačuvati njegove tekovine. Omogućiti im da žive, da se unapređuju, da ga prate.

Toliko. Žurim. Možda će se, iz večne nesanice, telefonom, opet u neko nedoba, javiti Krdu. Zapitati šta je sa onim dogovorima koje smo započeli. Zašto kasnim, kada je on odavno spreman.

Maj, 2011.